

FORPLIGTELSE

NANA VAABEN, ANJA SVEJGAARD PORS, JONAS WINTHER,
LÆRKE CECILIE ANBERT, ALEXANDRA BRANDT JØNSSON
RYBORG OG LINE HILLERSDAL

I disse år er vi vidner til ophedede diskussioner om, hvem der er forpligtet til at gøre hvad for at løse vanskelige problemer i både globale og lokale sammenhænge. På globalt plan diskuteres det, hvilke lande og mennesker der har pligt til at opruste til krig, nedbringe deres CO₂-udledninger eller tage sig af verdens fattige. I andre sammenhænge handler det om, hvad man skylder sin familie. Står man i gæld til det samfund, som andre før én selv har skabt? Har man pligt til at arbejde – og i så fald for hvem og hvad? Og hvad sker der, når sådanne forpligtelser kommer i karambolage med forpligtelser over for fx jorden, forfædrene, guderne, kommende generationer eller andre arter?

Nogle af disse diskussioner indebærer forskydninger eller genforhandlinger af, hvem der har hvilke forpligtelser. Andre handler om, hvordan og hvorfor man overhovedet er forpligtet. Klimagæld, samfundskontrakt, coronaskam, borgerpligt, samfundssind, klimasynder, forældreansvar, forpligtende fællesskaber, generationstyveri, værnepligt – det vrirler med nye (og gamle) ord, der på forskellig vis placerer forpligtelser hos fortidige, nutidige og fremtidige medlemmer af forskellige fællesskaber.

Dette dobbelte temanummer af *Tidsskriftet Antropologi* tager afsæt i forpligtelse som et klassisk, men samtidig aktuelt og omstridt antropologisk begreb. Etymologisk betegner forpligtelse en pligt, et løfte eller en handlemåde, som en person eller institution er retligt eller moralsk bundet af. I antropologien har forpligtelse imidlertid også fungeret som et analytisk greb til at undersøge, hvad vi med rette kan forvente af hinanden, og hvordan sådanne forventninger etableres, opretholdes og udfordres i konkrete sociale sammenhænge. Temanummers bidrag kredser om, hvordan forpligtelser kommer til udtryk i både formelle organiseringer og uformelle relationer, hvordan de knytter an til fænomener som gaver, kontrakter, gæld og kald, og hvordan de forskydes, forhandles og til tider opløses mellem aktører, institutioner og generationer. Samtidig viser flere af

artiklerne, hvordan forpligtelser ikke blot binder mennesker sammen, men også sorterer, ekskluderer og omfordeler ansvar.

'Moral man': forpligtelsesbegrebet i antropologien

Forpligtelser er et klassisk antropologisk begreb, der snor sig som en rød tråd gennem de antropologiske teorier, som har gjort sig gældende gennem tiden. Allerede i 1895 skrev Emile Durkheim et kapitel med titlen "Hvad er et sociologisk fakta?" i sin bog om sociologiske metoder, og her peger han på forpligtelser. Forpligtelser bliver hos Durkheim nærmest det, der *udgør* det sociale. Alle mennesker sover og spiser, og det er der biologiske grunde til. Men de foretager sig også ting, der ikke er nogen biologisk eller psykologisk forklaring på, men som de gør af sociale grunde – fordi det forventes af dem. "Når jeg gør min pligt som bror, husbond eller borger, når jeg overholder mine kontrakter, så opfylder jeg forpligtelser, som er defineret udenfor mig selv og mine handlinger, i regler og traditioner," skriver Durkheim (1895, 50-51) og peger på, at selvom disse forventninger kommer udefra og ikke er nogen, det enkelte menneske selv har fundet på, så kan de mærkes. Og i den forstand må de jo "findes" som en form for objektive sociale fakta, der eksisterer uafhængigt af det enkelte individ, og som på magtfulde måder manifesterer sig og sætter sig igennem som en kraft uafhængigt af den enkeltes vilje. På den måde understreger Durkheim, at mennesker er andet end fri vilje, og at mennesker langt hen ad vejen følger regler og normer og gør, hvad der forventes af dem – hvad de oplever som deres forpligtelser.

Hans nevø Marcel Mauss fulgte i onklens fodspor og interesserede sig ligeledes for, hvordan mennesker gør, hvad der forventes af dem. I sit berømte *Essai sur le Don* (på dansk *Gaven*) fra 1925, skriver han om forpligtelsen til at give, forpligtelsen til at modtage og forpligtelsen til at 'reciprokere' (gengælde) (Mauss 1990 [1925]). Mauss skrev bl.a. sit essay som en kommentar til den måde, man på daværende tidspunkt talte og tænkte om såkaldte 'primitive folk' på, men også som en kommentar til teorierne om 'economic man' (altså idéen om mennesket som et egennyttemaksimerende individ) og med reference til kritik af den økonomiske rationalitet hos antropologen Bronislaw Malinowski, der kort forinden havde skrevet *Argonauts of the Western Pacific* (Malinowski 1922). I værket skrev Malinowski om kularingen og argumenterede bl.a. for, at høvdingerne fra de forskellige stillehavsøer, han havde studeret, ikke opførte sig rationelle og nyttemaksimerende mennesker, der kun gjorde, hvad der bedst kunne betale sig for dem selv – når de besøgte hinanden og forærede hinanden rituelle halskæder og armringe for at opbygge status og relationer til andre magtfulde høvdinge. Malinowski fremstillede høvdingernes forehavender som præget af

'kommerciel ære', og det var uhørt at forhandle om 'prisen', ligesom det også var udtryk for dårlig stil at beholde en eftertragtet kulagenstand for længe. De var forpligtet til at sende den videre, og jo rigere høvdingene var, jo større var deres forpligtelse til at være gavmilde. Malinowski forsøgte at forstå det, der foregik mellem høvdingene, med de begreber, han havde med sig hjemmefra: På en måde virkede det som 'handel' – og så alligevel ikke, for kravene om kommerciel ære og gavmildhed passede ikke rigtig ind i den forståelse. Måske var der snarere tale om, at disse genstande kunne forstås som en slags 'trofæer', som den enkelte høvding ikke måtte beholde for længe, men var forpligtet til at sende videre, eller måske som 'arvestykker' a la kronjuvelerne, i og med at genstandene var bærere af stor symbolsk betydning. På den måde prøvede Malinowski at nuancere forståelsen og indfange nogle af de betydninger, der gik tabt, hvis man alene fortolkede det som handel og økonomi. Gennem udvekslingerne opbyggede høvdingerne altså dyadiske partnerskaber med andre høvdinge, og tilsammen kom disse partnerskaber af gensidige forpligtelser til at danne en ring af forpligtende relationer på tværs af øerne. I dag kan vi se tilbage på dette empiriske arbejde som verdens første netværksanalyse, og på den måde kan man måske sige, at hos Malinowski var det høvdingenes udvekslinger og dermed gensidige forpligtelser, der på den måde kom til at forme en slags social struktur.

Mauss var enig med Malinowski om at udfordre idéen om economic man, men han gjorde samtidig meget ud af at forklare, at gavegivning heller ikke er spontane indfald af gavmildhed, sådan som de fremherskende idéer om 'noble vilde' i samtiden ellers indimellem kunne antyde. Idéen om 'rene gaver' var altså i Mauss' optik lige så forkert som idéen om economic man. Alle gaver kommer med forpligtelser, som hos ham bl.a. illustreres med det, han kaldte gavens ånd, 'hau', der gerne vil vende tilbage til sin oprindelige ejer, og som kan ramme den person, der forbryder sig mod denne forpligtelse, med alverdens ulykker (Mauss 1990, 11). På den måde er Mauss' essay også en kommentar til Karl Marx, idet Mauss netop forklarer, at gaver forpligter på måder, der *ikke* er fremmedgørende ligesom penge. Modsat penge, der ikke bærer noget af giveren i sig og dermed ikke forpligter dem, man evt. betaler pengene videre til, rummer gaver noget af giveren i sig, og netop derfor følger der forpligtelser med at modtage en gave.

Også Annette Weiner og Maurice Godelier har taget fat i koblingen mellem forpligtelser og fremmedgørelse og referencen til Marx. Weiner gjorde denne kobling til titel på sin bog *Inalienable Possessions – The Paradox of Keeping While Giving* (Weiner 1992). Hun beskriver et feltarbejde, der foregår samme sted, hvor Malinowski lavede sit mange år tidligere. Men hvor både Mauss og Malinowski har gjort noget ud af at beskrive, hvordan udveksling og reciprocitet skaber sociale relationer og udgør samfundets lim, argumenterer hun for,

at det netop er det, der *ikke* udveksles, men beholdes, der er limen i samfundet – og at kvindernes rolle i den forbindelse var overset. Weiner viste nemlig, at kvindernes reproduktive arbejde er med til at skabe, vedligeholde, videreføre og legitimere sociale identiteter og politisk magt i kraft af at skabe autenticitet og forbindelser til fortiden, forfædrene og guderne (Weiner 1992, 11, 100-8; Godelier 1999, 33). Godelier peger på, at der i alle samfund må være to domæner – et domæne for udveksling af alle mulige slags ting og et domæne, hvor individer og grupper med omhu beholder og videregiver ting, fortællinger, navne og tænke-måder, der har fået status af at være 'hellige', til deres efterkommere eller åndsfæller (Godelier 1999, 200). Netop forpligtelsen til at give noget videre til de næste generationer har også David Graeber taget fat i. Han argumenterer i forlængelse af Weiner og Godelier for, at forpligtelsen til at give noget videre ofte overses, fordi vores samfund er så fokuseret på at forstå alting som udveksling og økonomi (Graeber 2011, 2013).

På den måde er der mængder af inspiration at hente i den klassiske antropologi, når interessen rettes mod forpligtelser. Flere af artiklerne i dette temanummer laver også koblinger til klassiske teorier og begreber, og spændingerne mellem økonomi og reproduktivt arbejde kan eksempelvis genkendes i nye versioner. Artiklerne beskæftiger sig primært med forpligtelser relateret til en nutidig skandinavisk kontekst, hvor en del af det reproduktive arbejde er placeret i den offentlige sektor og aflønnes. Her er der opstået nye spændinger og forhandlinger mellem køn og generationer om, hvem der er forpligtet til at gøre hvad, og hvad der sker, hvis man ikke lever op til forpligtelserne. I denne kontekst bliver spørgsmålet om forpligtelser fx tæt knyttet til relationen mellem stat og borger, og det fordyber flere af artiklerne sig i.

Forpligtelser i velfærdssamfundet

Velfærdsstaten bygger på et komplekst system af forpligtelser, som binder stat, borgere og sociale grupper sammen i et netværk af gensidige rettigheder og pligter. Grundlovens § 75 fra 1849 fastslår fx, at den, der ikke kan forsørge sig selv, har ret til hjælp fra det offentlige, men samtidig må underkaste sig de forpligtelser, som loven foreskriver – herunder at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Som politologen Ove Kaj Pedersen (2011) påpeger, viderefører denne formulering en længere historisk tradition, hvor retten til forsørgelse er tæt koblet til en pligt til arbejde og selvforsørgelse – en kobling, der kan spores tilbage til reformationens fattigforsorg. Pligten til selvforsørgelse og det offentliges forpligtelse til at forsørge den, der ikke kan forsørge sig selv, har således været tæt forbundet gennem en længere historisk udvikling (Bruun, Krøijer og Rytter 2015).

Denne kobling mellem pligten til at forsørge sig selv og det offentliges ansvar for at yde hjælp kan forstås som en social kontrakt – en velfærdsstatslig kontrakt, hvor stat og borgere er gensidigt forpligtede. Samtidig binder denne kontrakt ikke kun borgeren til staten, men også borgere til hinanden gennem det, der kan forstås som en form for institutionaliseret solidaritet, hvor penge og velfærdsydelser omfordeles gennem skatter og offentlige ordninger mellem forskellige grupper i befolkningen. Dette kommer bl.a. til udtryk i velfærdsstatens intergenerationelle organisering, hvor de erhvervsaktive gennem skatter finansierer velfærdsydelser til både børn og ældre (Andersen og Skaksen 2022). I velfærdsstaten er forpligtelser således ikke alene organiseret vertikalt, men også horisontalt på tværs af befolkningsgrupper. Denne organisering af forpligtelser er imidlertid ikke stabil, men under løbende forandring. Hvor forpligtelser historisk har været knyttet til forholdet mellem arbejde, forsørgelse og rettigheder, peger Kaj Ove Pedersen (2011) med sine beskrivelser af konkurrencestaten og markedsstaten på forskydninger, hvor borgeren i stigende grad forventes og forpligtes til at kunne klare sig selv, udvikle sig og bidrage aktivt til fællesskabet, men også til at understøtte samfundets samlede konkurrenceevne. Forpligtelser handler dermed ikke om social integration og sammenhængskraft, men også om økonomisk produktivitet. I forlængelse heraf har Maja Højer Bruun, Stine Krøijer og Mikkel Rytter (2015) i et tidligere nummer af *Tidsskriftet Antropologi* vist, hvordan disse forventninger ikke blot fremstår som politiske idealer, men også som en udvikelse af, hvad det vil sige at være forpligtet: Evnen til at udvise selvhjulpethed, initiativ og vilje til forandring bliver i stigende grad en del af de forpligtelser, der knytter sig til at være borger i velfærdsstaten. Forpligtelser i velfærdsstaten kan således ikke reduceres til de juridiske og formaliserede forpligtelser, der binder borgere til staten og til hinanden, men omfatter også normative forventninger og idealer for, hvordan man bør bidrage og leve op til fællesskabets krav, som løbende formuleres og gøres gældende. Det gælder ikke mindst velfærdsstatens forpligtelser over for en aldrende befolkning med stigende behov for støtte og ydelser. *Tidsskriftet Antropologis* temanummer om aldring (nr. 86, 2022) viser, hvordan denne omfordeling af forpligtelser ikke er friktionsfri. På den ene side artikuleres forventninger om aktiv, sund og selvstændig aldring, som indebærer en moralsk forpligtelse til at tage ansvar for egen krop og livsførelse. På den anden side peger artiklerne på, hvordan disse idealer sameksisterer med – og til tider kolliderer med – erfaringer af afhængighed, sårbarhed og behov for omsorg. Forpligtelsen bliver dermed ikke blot et krav, men også noget, der må fortolkes, omformes og nogle gange modstås i hverdagslivet.

Disse forskydninger i forpligtelser kommer derved tydeligt til udtryk i samtidens velfærdspraksisser, hvor forventninger om selvstændighed, aktivitet og

forandringsparathed træder frem på tværs af institutionelle sammenhænge. I beskæftigelsessystemet kobles retten til ydelser i stigende grad til krav om aktivering, jobsøgning og dokumentation af egen indsats. I sundhedsvæsenet forventes patienter i højere grad at tage ansvar for egen behandling og livsstil, mens forældre i daginstitutioner og skoler mødes med forventninger om aktivt engagement i børns trivsel og udvikling. Samtidig stiller digitaliseringen af den offentlige sektor nye krav til borgernes evne til at navigere i digitale systemer og selv varetage opgaver, der tidligere lå hos professionelle, som forskningsprojektet *Magtudredningen 2.0* påpeger på tværs af en række velfærdsområder (se fx Pors, Papazu og Hjelholt 2026). At modtage velfærd forpligter borgerne mere og mere, uden at der er enighed eller klarhed om, hvad det er, vi er forpligtet til, og hvem der er forpligtet hvornår.

Et yderligere eksempel er forpligtelser, der handler om omsorg i velfærdsstaten. Nyere antropologiske analyser af den nordiske velfærdsstat peger på, at omsorg i stigende grad er genstand for politiske og organisatoriske forskydninger, som på nye – og ofte utydelige – måder distribuerer ansvaret for omsorg mellem stat, borger, familie og marked (Hansen, Dahl og Horn 2021). I denne udvikling bliver velfærd i mindre grad forstået som en entydig statslig opgave eller ydelse og i højere grad et fælles anliggende, hvor borgere, stat og civilsamfund forventes at bidrage positivt til produktionen af omsorgen. Disse forskydninger indebærer en omfordeling af ansvar, men også fremkomsten af nye forpligtelseslogikker, hvor forpligtelser i stigende grad knyttes til deltagelse, synlighed og dokumentation, og hvor borgere må træde frem som ansvarlige samarbejdende aktører for at få adgang til velfærd. I forlængelse heraf peger studier af digitaliserede og biomedicinske velfærdspraksisser på, hvordan borgere i stigende grad gøres til dataobjekter. Line Hillersdal og Mette Svendsens (2022) analyse af patienter i forsøg med ny kræftmedicin viser fx, hvordan ressourcer produceret i velfærdsstaten, herunder patienter, data og klinisk infrastruktur får værdi som udvekslingsbare kvaliteter i et globalt marked for lægemiddeludvikling. I denne sammenhæng bliver patienter ikke blot modtagere af omsorg, men også bærere af værdifulde data og deltagere i produktionen af forsknings- og behandlingsmuligheder. Forpligtelsen får dermed en dobbelt karakter: som et moralsk forhold mellem stat og borger og som en forventning om at bidrage med data, deltagelse og compliance til kollektive og økonomiske projekter.

Denne dobbelte binding genfindes i nyere analyser af velfærdsstatens moralske økonomi. Med afsæt i sit feltarbejde blandt forældre til børn med Down syndrom viser Olivia Spalletta (2021), hvordan adgangen til støtte og omsorg ikke alene er et spørgsmål om rettigheder, men om løbende at fremstå som en legitim og ansvarlig modtager af velfærd. Forældrene må kontinuerligt arbejde

for at dokumentere deres barns behov, navigere i kommunale systemer og formulere overbevisende fortællinger om barnets udviklingspotentiale og fremtid. Som Spalletta viser, handler dette ikke kun om at få adgang til ressourcer, men om at positionere barnet som en ”værdig investering” for staten og som en del af det moralske fællesskab. Reciprocitet udfolder sig her som en forpligtelse til at bruge velfærdsydelser på en måde, der fremstår rimelig og legitim, som noget, der både kommer barnet og samfundet til gode. Sara Lei Sparre og Mikkel Rytters (2021) analyser af ældre migranter peger i forlængelse heraf på, hvordan adgangen til omsorg er tæt knyttet til spørgsmål om tilhørsforhold og legitimitet. I mødet med kommunale velfærdsinstitutioner bliver borgere ikke blot vurderet på deres behov, men også på deres evne til at fremstå som ansvarlige og ”rigtige” velfærdsborgere. Tilsvarende viser Alexandra Brandt Ryborg Jønssons artikel om subjektiv ulighed (2021), hvordan personer med lav socio-økonomisk status også oplever en moralsk forpligtelse til at fremstå som ”gode” og ansvarlige patienter i mødet med sundhedsvæsenet. Denne forpligtelse er ikke nødvendigvis udtalt, men udspringer af forestillinger om at blive vurderet og kategoriseret. Resultatet er, at patienter tilpasser deres adfærd, fx ved ikke at stille spørgsmål eller skjule usikkerhed. Forpligtelsen får således en performativ karakter, hvor individet aktivt arbejder på at leve op til forventede normer, selv når dette underminerer egne behov. Studierne synliggør, hvordan omsorg bliver betinget af en ofte implicit vurdering af borgernes moralske og sociale position, herunder forestillinger om integration, gensidighed og værdighed.

På tværs af disse analyser fremstår det at modtage velfærd som noget, borgere må gøre sig fortjent til gennem løbende arbejde med sig selv og relationen til staten. Forpligtelse bliver således ikke kun et spørgsmål om solidaritet, men også et kriterium for vurdering og sortering. Samtidig viser antropologiske studier, at disse forpligtelseslogikker ikke forbliver afgrænset til mødet mellem stat og borger, men trænger ind i familiære relationer, hvor de genforhandles i konkrete omsorgspraksisser.

Jonas Winther, Kirsten Louise Pedersen og Line Hillersdals (2024) analyse af pårørendes omsorgsarbejde peger på, at forpligtelser i velfærdsstaten også tager form som moralske regnskaber. Med begrebet sætter de fokus på, hvordan pårørende løbende forhandler, hvad de skylder deres nærmeste, hvad de forventer af dem selv, og hvad de med rimelighed kan forvente, at staten tager ansvar for. Dette synliggør, hvordan forpligtelser ikke blot gives på forhånd, men produceres og forhandles i og med familiære bånd, medborgerskab og velfærdsinstitutioner. I Simone Felding og Nete Schwennesens (2019) analyser af, hvad de kalder en omsorgstrojka mellem borger, pårørende og fagprofessionelle, viser de også, hvordan pårørendesamarbejde netop udfolder sig i sådanne relationelle

konstellationer, hvor flere aktører er forpligtet på hinanden, men ud fra forskellige logikker og med forskellige genstande for omsorg. Hvor pårørendes omsorg er rettet mod det enkelte familiemedlem og forankret i langvarige relationer, er den professionelle omsorg samtidig orienteret mod institutionelle rammer, kollektive hensyn og organisatoriske krav.

I disse sammenhænge bliver forpligtelsen ikke blot et spørgsmål om at leve op til givne roller, men om løbende at forhandle grænserne mellem dem. Hvad der tæller som tilstrækkelig omsorg, hvem der bør træde til, og hvornår staten bør overtage, er ikke givet på forhånd, men må afgøres i praksis. Samtidig kan disse forskelle give anledning til spændinger og konflikter, når forskellige former for ansvar og omsorg ikke uden videre lader sig forene. Dermed fremstår familien ikke blot som et supplement til velfærdsstaten, men som et centralt sted, hvor velfærdsstatens forpligtelser omsættes, udfordres og til tider forskydes.

Temanummerets artikler

Temanummerets bidrag undersøger forpligtelser i og omkring den danske velfærdsstat og viser, hvordan de udfolder sig i forskellige kontekster, hvor ansvar placeres, forskydes og gøres til genstand for vurdering. Nærmere bestemt kaster de fire artikler lys på, hvordan omsorgsforpligtelser bevæger sig mellem professionelle og forældre, hvordan straf forstås som en gæld til samfundet, hvordan børn i institutioner forpligtes til forskellige måder at være sammen på, og hvordan digitaliseringen af velfærdsstaten skaber nye betingelser for at gøre rettigheder gældende. Tilsammen peger bidragene på, at forpligtelser ikke blot er juridisk fastlagte eller politisk definerede, men løbende formes og omformes i praksis og vedvarende er genstand for løbende fortolkning, kritik og konflikt.

I artiklen "Forpligtet på fællesskab: Versioner af det gode fællesskab i dagtilbud og skole" retter Nina Kramp blikket mod børns tidlige institutionsliv og de måder, hvorpå fællesskab i praksis formes som forskellige og til tider modsatrettede samværsformer. Med afsæt i etnografiske fortællinger fra en børnehavestue og to børnehaveklasser viser Kramp, at fællesskab ikke udgør én samlet pædagogisk størrelse, men bliver til i forskellige versioner af institutionelt samvær, der forpligter børn på hinanden på forskellige måder. Med inspiration fra Annemarie Mols begreb om ontionormer analyserer hun, hvordan pædagogiske praksisser ikke blot organiserer bestemte former for fællesskab, men også producerer normative forestillinger om, hvad børn bør være for hinanden. Dermed synliggør hun, hvordan forpligtelse i pædagogiske institutioner ikke alene handler om at lære børn at indgå i fællesskaber, men også om, hvilke former for ansvar, hensyn, solidaritet, autonomi og afkald der konkret gøres gældende som del af det fælles liv.

I artiklen "Forpligtende reproduktivt arbejde og brudte samfundskontrakter i Velfærdsdanmark" undersøger Nana Vaaben, hvordan forpligtelsen til at tage sig af børn, der mistrives i skolen, skubbes rundt mellem forskellige aktører i den offentlige sektor, og hvordan forpligtelsen falder tilbage på forældre, især mødre. Artiklen kobler en antropologisk forståelse af forskellige typer forpligtelser sammen med feministisk teori om omsorgskrise og reproduktivt arbejde og argumenterer for, hvordan kapitalisme helt systematisk udnytter og usynliggør reproduktivt arbejde. I artiklens empiri, som hovedsagelig stammer fra forfatterens forskning blandt lærere og lærerstuderende, ses dette først hos lærerne, der netop blev lærere for at give noget videre, men som selv oplever at blive del af en økonomi, der ikke ser og anerkender denne gave, men som omdefinerer deres arbejde på en sådan måde, at den reproduktive del ikke tæller med. Dernæst ses et lignende mønster hos forældrene, som ender med at måtte overtage forpligtelsen og tage sig af børnene derhjemme. Begge grupper står tilbage med en fornemmelse af, at en samfundskontrakt er blevet brudt, og at nogen ikke har levet op til deres forpligtelse, og at det reproduktive arbejde i processen er blevet både usynliggjort og udnyttet.

I artiklen "Digitale forpligtelser: Udsathed og forpligtelsesarbejde i den digitaliserede velfærdsstat" analyserer Marie Leth Meilvang og Stella Mia Sieling-Monas, hvordan digitaliseringen af velfærdsstaten ikke blot ændrer måden, borgerne får adgang til velfærd på, men også de betingelser, hvorunder adgang overhovedet kan opnås. Med afsæt i etnografisk feltarbejde blandt borgere i udsatte positioner viser de, hvordan adgangen til velfærd i stigende grad betinges af borgernes digitale kompetencer, teknologiske infrastrukturer og sociale relationer, samt hvordan ansvar forskydes fra staten til borgerne og videre til civilsamfundsaktører. Med begrebet digitale forpligtelser, der trækker på både klassiske antropologiske forståelser af gensidige forpligtelser og nyere studier af offentlig digitalisering og digital ulighed, indfanger de i artiklen, hvordan borgere forventes at navigere i digitale systemer for at kunne gøre deres rettigheder gældende, samtidig med at frivillige organisationer kommer til at bære en væsentlig del af dette arbejde uden en formel forpligtelse. Artiklen bidrager dermed til antropologiske studier af forpligtelse ved at vise, hvordan forpligtelser ikke blot er institutionelt fastlagte og kan honoreres ved at fjerne bestemte barrierer, men i høj grad formes af borgerens livssituation, sociale position og relation til staten.

I artiklen "En forpligtende straf" trækker Julie Laursen på David Graebers teori om at stå i gæld til samfundet – dog ikke for at give noget videre, men snarere for at afsone og betale tilbage efter at have forbrudt sig mod fællesskabets regler. Artiklen tager empirisk udgangspunkt i et fængsel og mere specifikt i indsatte,

som har fået en forvaringsdom og derfor ikke har noget sluttidspunkt for deres fængsling. Laursen viser, hvordan de indsatte til at begynde med tænker på deres straf som en gæld og en skyld, der aldrig kan forsvinde eller tilbagebetales, men som indebærer en form for løfte om bedring fra deres side, så det, de har gjort, aldrig gentager sig – en slags kontrakt med samfundet. Efterhånden som årene går, ændrer de dog deres opfattelse og begynder i stedet at føre regnskab med tiden og mene, at nu har de afsonet nok. På den måde mister straffen på sin vis sin moralske funktion og bliver i stedet genstand for løbende forhandling.

Udover de videnskabelige artikler rummer temanummeret også to digte af Signe Kierkegaard Cain fra samlingen *Grundskyld*, hvor hun kredser om gæld, afhængighed og forpligtelse i nære relationer. I digtene forskydes forpligtelsen fra det institutionelle og normative til det intime og ambivalente. Digtsamlingen kredser om forbrug, og hvordan vi står til regnskab overfor naturen og særligt hinanden. Ægteskabet, der opstod som økonomisk transaktion, er digtenes empiriske omdrejningspunkt, og digtene endevender, hvordan ægteskabet stadig i dag handler om økonomi i form af det fælles forbrug med varegørelsen af følelserne i ascendanten. Grundskyld lyder dog, som Signe Cain skriver, mere bibelsk end skattepligtigt. Grundskyld er forpligtelse, det er undskyld, det er arvesynd i det kapitalistiske og kapitalstærke samfund. Digtene spænder fra kontraktens bindinger til relationens mere uafklarede og til tider ulige fordringer og forbrug af følelser og finanser.

Temanummeret inkluderer desuden en enquete af Sidsel Marie, der analyserer erkendte og uerkendte forbindelser og forpligtelser mellem ibogaplantens rødder, medicinalindustrien og biologisk diversitet. Sidsel Marie udfolder denne problematik med ibogaplanten som centrum, en plante, der i sin originale eller syntetisk fremstillede form kan bruges til forskellige medicinske formål, i alternativ behandling og sandsynligvis inden længe også som et godkendt lægemiddel. Trods (eller måske netop på grund af) lovende forskning i det mulige lægemiddel viser Sidsel Marie, at der opstår en række forskydninger af forpligtelser i brugen af ibogain, ikke mindst når plantens kulturelle og genetiske ophav glemmes til fordel for syntetisk fremstillede alternativer.

På tværs af temanummerets bidrag træder forpligtelse ikke frem som noget entydigt eller stabilt, men som noget, der løbende etableres, udfordres og omfortolkes i konkrete situationer. Hvad der tæller som en forpligtelse, hvem der bærer den, og hvornår den kan siges at være opfyldt, viser sig at være åbne spørgsmål, der må håndteres i praksis. I denne forstand peger temanummeret ikke blot på forpligtelser som noget, der binder mennesker til hinanden og til samfundet, men også som noget, der gør disse relationer til genstand for vedvarende forhandling.

Litteratur

Andersen, Torben M., Jan Rose Skaksen og Rockwool Fondens Forskningsenhed. 2022. *Et aldrende Danmark*. Gyldendal.

Bruun, Maja Højer, Stine Krøjer og Mikkel Rytter. 2015. "Indledende perspektiver: Forandringsstaten og selvstændighedssamfundet". *Tidsskriftet Antropologi* 72. <https://doi.org/10.7146/ta.v0i72.104548>.

Dürkheim, Émile. 1895. *The Rules of Sociological Method*. The Free Press.

Felding, Simone Anna og Nete Schwennesen. 2019. "Når omsorgen udliciteres: En analyse af den konfliktfyldte omsorgstøjka mellem mennesker med demens, pårørende og plejepersonale på et plejehjem i Danmark". *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund* 16(30):123-49. <https://doi.org/10.7146/tfss.v15i30.114771>.

Godelier, Maurice. 1999. *The Enigma of the Gift*. University of Chicago Press.

Graeber, David. 2011. *Debt: The First 5000 Years*. Melville House Publishing.

— 2013 "It is Value that Brings Universes into being". *HAAU: Journal of Ethnographic Theory* 3(2):219-43. <https://doi.org/10.14318/hau3.2.012>

Hansen, Lise Lotte, Hanne Marlene Dahl og Laura Horn. 2021. *Care Crisis in the Nordic Welfare States*. Policy Press.

Hillersdal, Line og Mette Nordahl Svendsen. 2022. "Cancer Currencies: Making and Marketing Resources in a First-in-Human Drug Trial in Denmark". I *Precision Oncology and Cancer Biomarkers: Issues at Stake and Matters of Concern*, redigeret af og, 45-60. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-92612-0_4.

Jønsson, Alexandra Brandt Ryborg. 2021. "Subjektiv ulighed: Oplevelsen af ulighed i sundhed". *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund* 18(35):95-114. <https://doi.org/10.7146/tfss.v18i35.129995>.

Malinowski, Bronislaw. 1922. *Argonauts of the Western Pacific*. Routledge & Kegan Paul.

Mauss, Marcel. 1990. *The Gift*. Routledge.

Pedersen, Ove Kaj. 2011. *Konkurrencestaten*. Hans Reitzels Forlag.

Pors, Anja S., Irina Papazu og Morten Hjelholt. 2026. *Borgeren i den digitale velfærdsstat*. Magtudredningen 2.0. Aarhus Universitetsforlag.

Spalletta, Olivia. 2021. "Patrons of the State: Reciprocity, Belonging, and Life with Down Syndrome in Denmark". PhD dissertation, Brandeis University.

Sparre, Sara Lei og Mikkel Rytter. 2021. "Between Care and Contract: Aging Muslim Immigrants, Self-Appointed Helpers and Ambiguous Belonging in the Danish Welfare State". *Anthropology & Aging* 42(1):112-28. <https://doi.org/10.5195/aa.2021.279>.

Tidsskriftet Antropologi. 2022. *Aldring*. Nr. 86. <https://doi.org/10.7146/ta.vi86>.

Weiner, Annette B. 1992. *Inalienable Possessions*. University of California Press.

Winther, Jonas, Kirsten Louise Brock Pedersen og Line Hillersdal. 2024. "Moralske regnskaber: Pårørendes forhandlinger i omsorgen for deres nærmeste". *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund* 41:37-61. <https://tidsskrift.dk/sygdomogsamfund/article/view/142131>.

